

ХОРИЖИЙ ТАЖРИБА АСОСИДА ПЕНСИЯ ТИЗИМИНИ ТАКОМИЛЛАШТИРИШ ВА РИВОЖЛАНТИРИШ ИСТИҚБОЛЛАРИ

Мўминов Ихтиёр Намозович
Акбаров Бекмурод
Хамидов Достон Хамид ўғли
Сурдарё вилоят Инвестициялар,
саноат ва савдо бошқармаси
ihtiyorjon19851@gmail.com

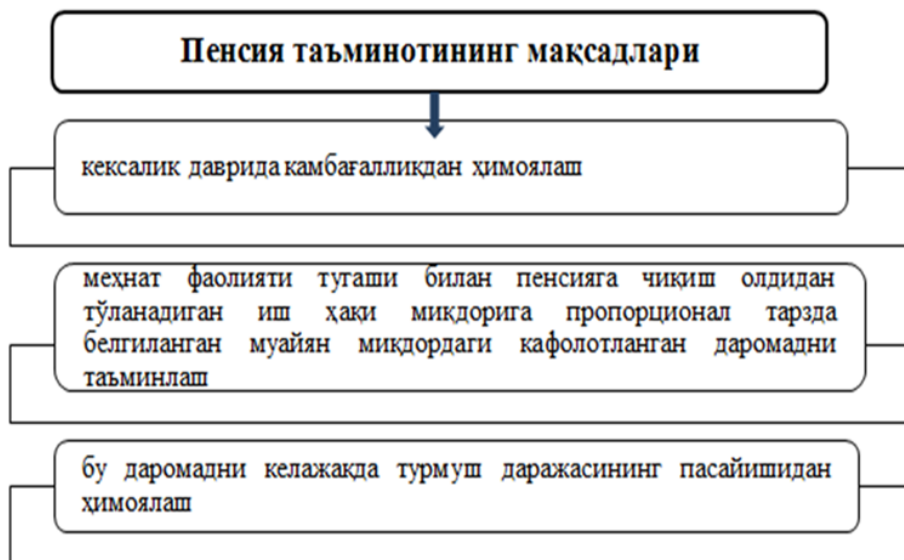
Жаҳон миқёсида пенсия тизимини ислоҳ этишнинг илғор тажрибалари кўрсатишича, пенсия харажатларининг давлат томонидан молиялаштирилиши етарли самара бермаслиги аён бўлмоқда. Ривожланган мамлакатлар пенсия тизими таркиби уч босқичли пенсия дастурлари, яъни, минимал пенсияни кафолатлайдиган давлат пенсия тизими, профессионал пенсия дастури, фуқароларнинг ихтиёрий тарзда нодавлат пенсия суғурталарини амалга ошириш тизимларидан иборат. Пенсия тизимидаги таркибий ўзгаришларнинг устувор йўналишларини белгилашда нодавлат пенсия жамғармаларини ташкил этиш имкониятларини кенгайтириш миллий иқтисодиётнинг ички инвестицион салоҳиятини оширишга замин яратади.

“Буюк Британия, Франция ва Германияда ўртача умр кўриш даражаси ошиши натижасида истиқболда пенсия таъминоти харажатларини ЯИМга нисбатан Францияда 0,5 фоизга, Германияда 2,8 фоизга ва Буюк Британияда 1,5 фоизга оширилиши башорат қилинмоқда. Европа Иттифоқида нодавлат пенсия таъминоти 1,5 фоиздан 4,5 фоизгача ошириш натижасида жамғарилган пенсиялар ҳажмини 12 фоиздан 29 фоизга кўтариш ва мос равишда давлат пенсия тўловлари ҳажми камайтирилиши кўзда тутилган”.

“Буюк Британия, Франция ва Германияда ўртача умр кўриш даражаси ошиши натижасида истиқболда пенсия таъминоти харажатларини ЯИМга нисбатан Францияда 0,5 фоизга, Германияда

2,8 фоизга ва Буюк Британияда 1,5 фоизга оширилиши башорат қилинмоқда. Европа Иттифоқида нодавлат пенсия таъминоти 1,5 фоиздан 4,5 фоизгача ошириш натижасида жамғарилган пенсиялар ҳажмини

12 фоиздан 29 фоизга кўтариш ва мос равишда давлат пенсия тўловлари ҳажми камайтирилиши кўзда тутилган”. Бундай шароитда пенсия тизимидаги таркибий ўзгаришларнинг устувор йўналишларини белгилашнинг аҳамияти ортиб бормоқда.

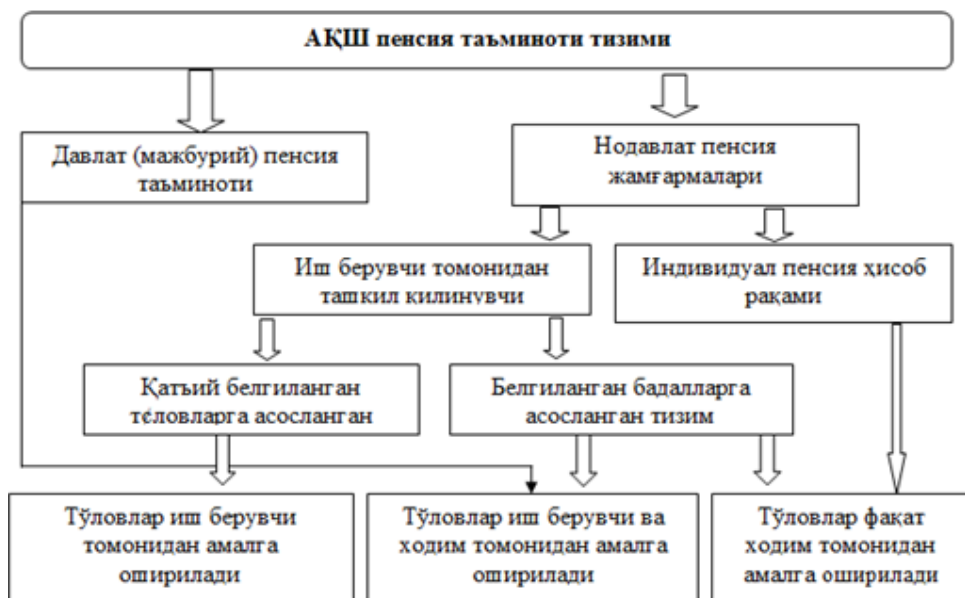
Пенсия тизимининг турлари

	Тўловлар ва бадалларни ҳисоблаш тартиби	Қаерда ва қандай амал қилади.
Ижтимоий нафақалар (0-даража)	Тўловлар давлат томонидан белгиланади ва молиялаштирилади	80 дан ортиқ мамлакатларда амал қилади.
Бирдамлик тизими (1-даража)	Қайд этилган тўловлар	Аксарият мамлакатларда мажбурий давлат суғурта тизими мавжуд бўлиб, доимо давлат тасарруфиди бўлади.

Жамғариб борилдиган тизим (2 ва 3 даражалар)	Қайд этилган тўловлар	Кўпинча ихтиёрий (яъни 3 даража) Австралия, Нидерландия, Чили ва қатор Шарқий Европа мамлакатларида мажбурий (2 даража). Одатда хусусий шаклда бўлади.
	Қайд этилган бадаллар	Одатда, ихтиёрий (яъни 3 даража) ва хусусий шаклда бўлади

АҚШ пенсия тизимининг ташкилий тузилиши

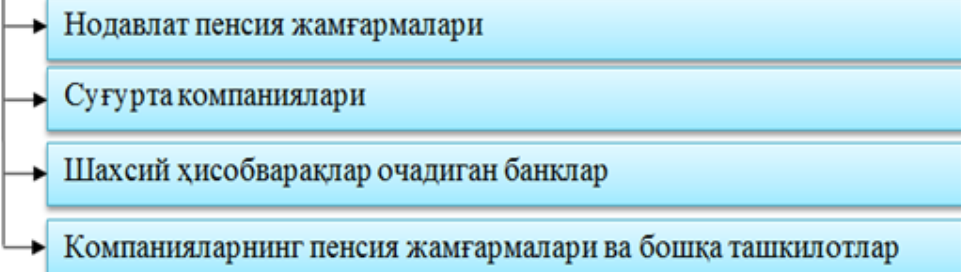

Россия Федерацияси пенсия тизимининг ташкилий тузилиши

Россия Федерацияси пенсия тизимининг ташкилий тузилиши			
Пенсия сугуртаси		Пенсия таъминоти	Нодавлат пенсия жамғармалари
Мехнат пенсияси		Давлат пенсия таъминоти	Қўшимча пенсия таъминоти
Мехнат пенсияси турлари		Давлат пенсияси турлари	Қўшимча пенсия таъминоти турлари
Ёшга доир	Боқувчисини йўқотганлик бўйича	-ёшга доир; -ногиронлик бўйича; - боқувчисини йўқотганлик бўйича; -иш стаж бўйича; -ижтимоий пенсиялар.	-умрбод; -муддатли;
	Ногиронлик бўйича		
Икки қисмдан таркиб топади -суғурта; -жамғариб бориладиган.	Бир қисмдан таркиб топади -суғурта.		
Молиялаштириш			
Иш берувчи томонидан Россия пенсия жамғармага тўлаб бориладиган суғурта бадаллари ҳисобидан		Федерал бюджет маблағлари ҳисобидан	Иш берувчи ёки/ва ходимнинг ихтиёрий пенсия бадаллари ҳисобидан
Ташкилот ва суғурталовчилар			
Россия пенсия жамғарман ёки Нодавлат пенсия жамғармалари (фақат жамғариладиган қисми учун)		Россия пенсия жамғарман	Нодавлат пенсия жамғармалари

Нодавлат пенсия таъминоти тизимининг ташкилий бўғинлари

Нодавлат пенсия таъминоти тизимининг ташкилий бўғинлари

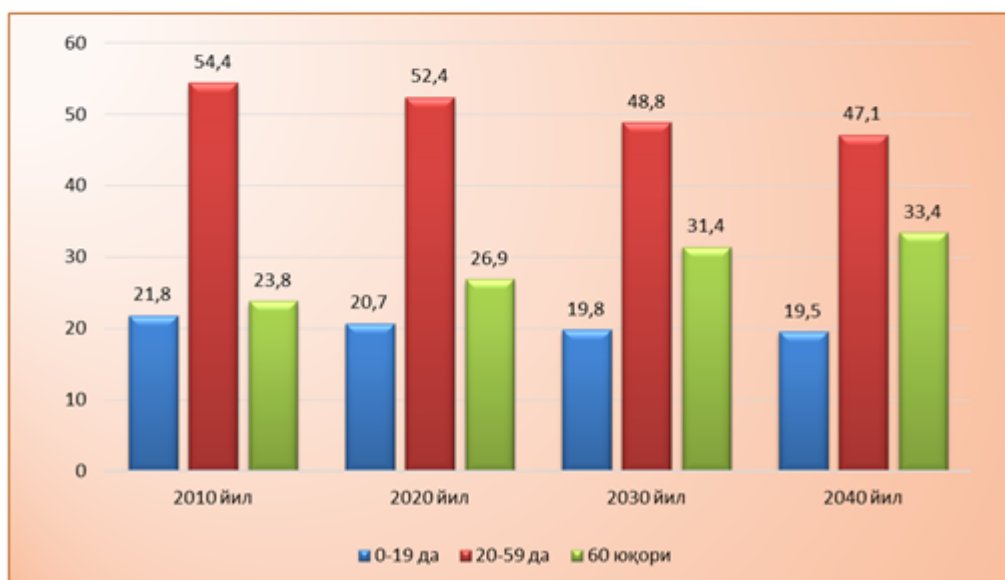

Пенсия тизимларининг таркиби (ИХТТ услубияти)

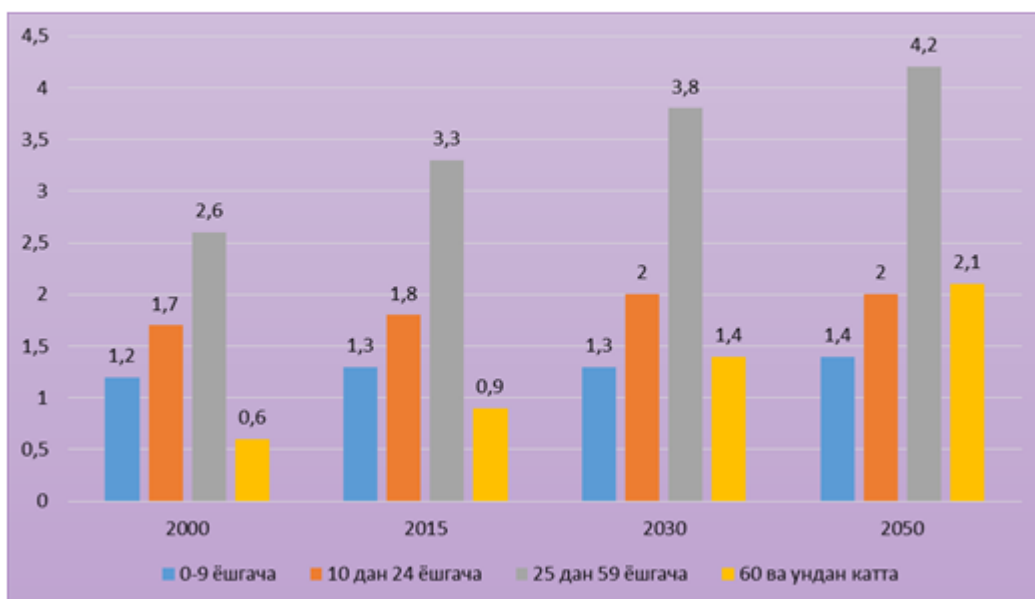
Мамлакатлар	Биринчи даража (мажбурий, умумий, бирдамлик-тақсимот тизими)			Иккинчи даража (мажбурий, жамғариладиган тизим)	
	муҳтожлик бўйича пенсиялар	таянч пенсиялар	минимал пенсияла р	давлат пенсиялар и	хусусий, профессiona л пенсиялар
Австралия	мавжуд				ББС
Австрия				БТС	
Бельгия	мавжуд		мавжуд	БТС	
Канада	мавжуд	мавжуд		БТС	
Чили	мавжуд		мавжуд		ББС
Франция			мавжуд	БТС +балли	
Германия	мавжуд			балли	
Греция			мавжуд	БТС	
Венгрия				БТС	ББС
Исландия	мавжуд	мавжуд			ББС
Италия	мавжуд			ИДЖТ	
Япония		мавжуд		БТС	
Корея Республикаси	мавжуд	мавжуд		БТС	
Мексика			мавжуд		ББС
Нидерландия		мавжуд			БТС
Норвегия			мавжуд	ИДЖТ	ББС

Янги Зеландия		мавжуд			
Польша			мавжуд	ШЖТ	ББС
Швеция			мавжуд	ШЖТ	ББС
Швейцария	мавжуд		мавжуд	БТС	БТС
Туркия			мавжуд	БТС	
Буюк Британия	мавжуд	мавжуд	мавжуд	БТС	
АҚШ			мавжуд	БТС	
Россия		мавжуд		ШЖТ	ББС

Европа мамлакатларининг аҳоли ёшининг ўзгариш динамикаси (фоизда)

Дунё аҳолиси сонининг ўзгариши динамикаси, ёш гуруҳлари бўйича

Ўзбекистоннинг демографик кўрсаткичлари ва прогнози (2010-2050)

Кўрсаткичлар	2005	2010	2015	2020	2025	2030	2035	2040	2045	2050
(млн. киши)	26,3	29,1	30,2	33,9	34,3	36,7	36,9	37,9	38,7	40,9
Туғилиш коэффициенти (1 аёлга тўғри келадиган туғилиш сони)	2,3	2,3	2,2	2,1	2,0	1,9	1,9	1,8	1,8	1,8
Умр давомийлиги (умумий)	71,8	72,8	68,5	69,0	69,6	70,1	70,7	71,2	71,7	72,2

Умр давомийлиги (эркаклар)	69,6	70,5	65,2	65,7	66,1	66,6	67,1	67,6	68,0	68,5
Умр давомийлиги (аёллар)	74,1	75,1	71,9	72,6	73,2	73,8	74,4	75,0	75,5	76,1
65 ва ундан катта ёшдаги аҳоли сони (%да)	7,04	7,6	4,4	5,1	6,6	8,2	9,4	10,5	11,7	13,4

Шахсий жамғариб бориладиган пенсия ҳисобварақларида маблағларни шакллантириш манбалари

жамғариб
бориладиган
мажбурий
пенсия
бадаллари

жамғариб
бориладиган
ихтиёрий
пенсия
бадаллари

шахсий ЖБП
ҳисобварақла
рида
маблағларига
ҳисоблаб
чиқарилган
фоизлар

қонун
ҳужжатларига
зид бўлмаган
бошқа
маблағлар

ХУЛОСА

Иқтисодиётни либераллаштириш шароитида хорижий тажрибани чуқур ўрганган ҳолда миллий пенсия тизимини янада такомиллаштириш борасида асосий йўналишларни аниқлаш имконини яратди.

1. Пенсия таъминоти тизимининг барқарорлигига таъсир кўрсатувчи омиллардан бири сифатида аҳоли ёши таркибидаги ўзгариши натижасида пенсия ёшидаги аҳолининг меҳнат ёшидаги аҳолига боғлиқлик коэффициенти кўрсаткичи пасайиб кетаётганлиги ҳолатини келтиришимиз мумкин. Лекин демографик ўсишнинг кейинги босқичидаги ривожланган давлатларда катта ёшдаги аҳолининг ўрта ёшдаги аҳолига нисбати анча ошиб бораётганлиги кузатилмоқда. Бюджетдан ташқари Пенсия жамғармасининг молиявий барқарорлигини таъминлаш пенсия миқдорларининг муносиб тарзда ошишига, пенсия ва нафақа олувчилар таркибида камбағалликни қисқартиришга, аҳолининг пенсия жамғармасига бўлган ишончининг ошишига ҳамда суғурта бадалли тўловчилар қамровини янада кенгайтиришга муайян даражада хизмат қилади.

2. Хорижий давлатлар, хусусан, Германия, Франция ва Форс кўрфази давлатлари тажрибалари шуни кўрсатадики, мамлакатдаги йирик компаниялар, корпорациялар ўз таркибларида ижтимоий йўналтирилган жамғармаларни ташкил этишлари нафақат ишчи ходимларнинг балки аҳоли таркибидаги ўзини ўзи банд қилган фуқароларнинг ижтимоий турмуш даражасини ошириш хизмат қилади. Худди шундай жамғармаларни малакатимиздаги йирик (Ўзбекистон ҳаво йўллари, Ўзбекистон темир йўллари, ўзбекэнерго, ўзнефтегаз ва бошқалар) корхоналарда ташкил этилиши мақсадга мувофиқ.

3. Пенсия тизимида ёшга доир ислохотларни амалга оширишга эҳтиёткорлик билан ёндашиш мақсадга мувофиқ. Бундай ҳолатда, мамлакатдаги демографик ўзгаришлар, ишсизлик даражаси, яратилаётган иш ўринлари ўртасидаги номувофиқликларни ҳисобга олиш лозим. Пенсия ёшини кўтариш ва қариялар меҳнат фаолиятини рағбатлантириш ишсизлик даражаси паст бўлганидагина маънога эга бўлади, жамғариб бориш тамойилларини жорий этиш эса фақат пенсия жамғармалари оқилона инвестиция қилингандагина фойда келтириши мумкин. Фикримизча, ёшга доир ислохотларни амалга оширишда пенсия тайинлаш учун зарур бўлган меҳнат стажини босқичма-босқич оширишга эътибор қилиш мақсадга мувофиқ.

4. Пенсия жамғармаси бу ижтимоий жамғарма эканлигини ҳисобга олиб, ҳар йили бюджет томонидан бериладиган бюджет трансфертларини ўрнини қоплаш мақсадида давлатга қаршли бўлган маълум бир акциядорлик жамиятларининг акцияларини бир қисмини жамғармага ўтказиб бериш ва бу орқали бюджет трансфертларидан воз кечиш амалиётини амалга ошириш керак.

5. Хориж тажрибаси асосида нодавлат пенсия тизимини амалиётга жорий қилишда аввало, ривожланган давлатлар тажрибаларидан келиб чиқиб, унинг қонуний-ҳуқуқий асосларини шакллантириш керак, ушбу тизимни назорат қилувчи махсус давлат ташкилотини белгилаш, унинг бошқарув функцияларини аниқлаш, тизим самарали хизмат кўрсатиши учун бошқарув компанияларини ташкил этиш керак. Иш берувчилар томонидан касбий пенсия дастурларини ташкил этишни солиқ имтиёзларини жорий этиш орқали рағбатлантириш мақсадга мувофиқ.

6. Нодавлат пенсия жамғармаларини амалиётга жорий қилишда унга етарли даражада қулайликлар яратиш лозим. Яъни, жамғармалар томонидан амалга ошириладиган инвестицияларни риск даражаси пастроқ бўлган қимматли қоғозларга йўналтириш ва инвестицион портфелда улар улушини аниқ белгилаш ва фонд биржалари, суғурта компаниялар, инвестиция тармоқларини кенгайтириш керак.

7. Нодавлат пенсия жамғармаларини ташкил этишда, пенсия тизими бошқаруви, ҳисоб-китоб операциялари, бадаллар шаклланиши ва тўловларни амалга оширишда давлатнинг маълум миқдорда назоратини таъминлаш мақсадга мувофиқ бўлади.

8. Фуқароларнинг пенсия жамғармасидаги иштирокларини акс этириш тизимини қайта тиклаш, шунингдек, пенсия ёшига етганда ижтимоий суғурта бадали тўлаган ҳар бир йили учун пенсияларни ҳисоблашда балли тизим асосида устама ҳақ

тўлашни жорий этиш механизмини амалиётга қўллашни мақсадга мувофиқ деб ҳисоблаймиз.